

AYAAN HIRSI ALI

KETTERS

PLEIDOOI VOOR EEN HERVORMING VAN DE ISLAM

Uitgeverij Augustus
Amsterdam • Antwerpen

www.augustus.nl

geef alleen lezingen, ik lees, schrijf, denk en geef een klein seminar aan Harvard. Wie inbrengt dat ik niet ben opgeleid als islamitisch theoloog of als historicus van de islam heeft gelijk. Maar het is niet mijn opzet in mijn eentje een theologisch debat aan te gaan in de moslimwereld. Eerder is het mijn opzet hervormingsgezinde en andersdenkende moslims aan te bieden om belemmeringen voor hervorming het hoofd te bieden - en anderen aan te moedigen hen op alle mogelijke manieren te steunen.

Voor mij is er geen weg terug. Het is te laat om terug te keren naar het geloof van mijn ouders en grootouders. Maar voor mij en anderen is het nog niet te laat om hun islamitische geloof te verzoenen met de eenentwintigste eeuw.

Noch is mijn droom van een islamitische hervorming alleen een zaak van moslims. Mensen van allerlei geloof, of zonder geloof, hebben groot belang bij een andere islam: een geloof waarin meer respect bestaat voor de fundamentele noties van de mensenrechten, waarin algemeen minder geweld en meer verdraagzaamheid worden gepreikt, waarin steun wordt gegeven aan minder corrupte en chaotische regeringen, waarin meer ruimte bestaat voor twijfel en andersdenkendheid, waarin steun wordt gegeven aan meer onderwijs, meer vrijheid en meer gelijkheid in een modern rechtsstelsel.

Een andere weg zie ik niet voor ons liggen - tenminste geen weg die niet bezaaid is met lijken. De islam moet zich verzoenen met de moderniteit. En dat kan alleen gebeuren als de islam zelf gemoderniseerd wordt. Noem het een islamitische vernieuwing zo u wilt. Maar hoe u het ook noemt, neem deze vijf amendementen als het uitgangspunt voor een eerlijk debat over de islam. Dat debat moet beginnen met een heroverweging van de Profeet en van zijn boek als onfeilbare richtsnoeren voor het leven in deze wereld.

HOOFDSTUK 3

MOHAMMED EN DE KORAN

HOE ONVOORWAARDELIJKE EERBIED VOOR DE PROFEET EN ZIJN BOEK HERVORMINGEN BELEMMERT

Een van de cruciale problemen van de huidige islam kan in drie eenvoudige zinnen worden samengevat: christenen aanbidden een man die goddelijk is gemaakt. Joden aanbidden een boek. En moslims aanbidden beide.

Christenen geloven in de goddelijkheid van Jezus en stellen tegelijkertijd dat de christelijke Bijbel door mensen is geschreven. Joden geloven in de heiligheid van de Thora, die ze tijdens de bijeenkomsten in de synagoge kussen en met eerbied behandelen. Ze schrijven van oudsher het auteurschap ervan toe aan Mozes, een profeet die, evenals andere Hebreeuwse profeten, wordt voorgesteld als iemand die menselijk en feilbaar is. Moslims geloven echter zowel in de bovenmenselijke volmaaktheid van Mohammed als in de letterlijke waarheid en heiligheid van de Koran als de rechtstreekse openbaring van God. Sterker nog, terwijl zelfs orthodoxe rabbi's betogen dat het onmogelijk is de Thora te schenden, geloven moslims precies het tegenovergestelde; zo onwrikbaar bovendien dat een aanklacht van gebrek aan eerbied voor Mohammed of de Koran al voldoende is om te leiden tot gewelddadige protesten, rellen en, vaak, doden.

Zo leidden in 2005 onterechte aanklachten dat Amerikaanse bewakers in de gevangenis op Guantánamo Bay een koran door de wc zouden hebben gespoeld, in veel islamitische landen tot geweldadige rellen. In Afghanistan kwamen tijdens de daaruit voortvloeiende woede-uitbarstingen en razernij zeventien mensen om. Nog niet zo lang geleden, in november 2014, zijn een christelijke man en zijn vrouw die in Lahore in Pakistan woonden, geslagen en levend verbrand in een steenoven nadat ze ervan waren beschuldigd dat ze bladzijden uit de Koran hadden verbrand. (Het echtpaar bezwoer zijn onschuld.) Ook een reeks van twaalf satirische cartoons met een afbeelding van de Profeet, die in september 2005 waren gepubliceerd in het Deense dagblad *Jyllands-Posten*, gaf aanleiding tot woede-uitbarstingen in de hele moslimwereld, die meer dan tweehonderd doden en aanvallen op westerse ambassades tot gevolg hadden.

Uit deze voorvallen blijkt een wezenlijk verschil tussen het Westen en de moslimwereld. Terwijl in westerse samenlevingen een oneerbiedige houding tegenover religieuze figuren en overtuigingen wordt getolereerd en zelfs aangemoedigd, vinden moslims dat op elke 'belediging' van de Profeet of de Koran de ultieme straf moet staan. En dit is geen extremistisch standpunt. Zoals ik al eerder schreef: als tiener was ik het er klakkeloos mee eens dat Salman Rushdie het verdiende te sterven omdat hij een roman had geschreven die maar heel weinig mensen in de moslimwereld, onder wie ikzelf, hadden gelezen.

Om de wortel van het probleem te kunnen begrijpen, en waarom ik denk dat het niet per se onoplosbaar is, moeten we de twee heiligste elementen van de islam nog eens nader onderzoeken: de Profeet en het heilige boek. Moslims moeten leren Mohammed te zien als een man van vlees en bloed, in de context van zijn tijd, en gaan inzien dat de Koran een historische tekst is en geen goddelijke handleiding voor het hedendaagse leven.

aan de genade van een combinatie van de slechtste eigenschappen van een patriarchale tribale samenleving en een niet-herformde islam. Vanwege de taboes over wat wel en niet mag worden gezegd – taboes die kracht wordt bijgezet door dreigementen met geweldadige represailles – zijn we ook niet in de gelegenheid om over deze kwesties openlijk te discussiëren.

DE HEILIGHEID VAN DE KORAN

Zoals Mohammed uniek is onder de profeten, zo kent de Koran zijn gelijke niet onder de religieuze teksten. Hedendaagse moslims leren dat de Koran een volledige en definitieve openbaring is die niet kan worden veranderd: het is letterlijk Gods laatste woord.

De Koran en de daarmee verband houdende teksten zijn de fundamentele bron van de islamitische vereering van het leven na de dood, en van de oproep tot jihad. Ze spreken uitdrukkelijk van het begrip 'het goede bevelen en het kwade verbieden' en van de specifieke dictaten van de sharia. Deze begrippen zouden op hun beurt niet zo'n eeuwigdurende macht hebben als ze niet zo sterk waren vervlochten met het geloof in de tijdloze, almachtige en onveranderbare woorden van Allah en de daden van Mohammed. Moslims zullen pas worden bevrijd van een massa anachronistische en bij tijd en wijle noodlottige overtuigingen en gebruiken als de islam erin slaagt te doen wat het judaïsme en het christendom hebben gedaan: zijn heilige geschriften in twijfel trekken, bekritisieren, interpreteren en uiteindelijk moderniseren.

De eerste herinneringen die ik aan de Koran heb, zijn dat mijn moeder en mijn oma de omslag ervan kussen, de waarschuwing om hem nooit aan te raken zonder eerst mijn handen te wassen, en dat ik als meisje van een jaar of vier, vijf op de hete Somalische grond zat terwijl het boek hoog op een plank boven

me uittoerende. Toen ik de verzen uit de Koran van buiten leerde, werd me ingeprent dat ik het boek gewoon moest gehoorzamen. De Koran, zo werd me geleerd, was het boek dat naar de aarde was gezonden 'tot een verduidelijking van alle ding' (16:89). Het was door Allah aan Mohammed geopenbaard via de engel Gabriël, en dat begon toen Mohammed in Mekka woonde en ging verder toen hij naar Medina was verhuisd. Gabriël sprak de woorden een voor een tot Mohammed, die ze vervolgens opzei voor zijn klerken. De islamitische orthodoxie – niet de *radicale* islam, maar de *mainstream* islamitische doctrine – houdt er bijgevolg aan vast dat de Koran het woord van God zelf is. Het is twijfel trekken van ongeacht welk onderdeel van de Koran is daarom een daad van ketterij.

De Allah uit mijn jeugd was een vurige godheid. 'En ten dage dat de vijanden Gods tot het Vuur zullen worden vergaderd,' zo staat in hoofdstuk 41 van de Koran, 'zullen hun gehoor en hun blikken en hun huiden tegen hen getuigen omtrent [alles] wat zij bedreven hebben.' Over Abu Lahab, een oom van Mohammed die zich voortdurend tegen de islam keerde, wordt in hoofdstuk 111 gezegd: 'Hij zal braden in een vuur van vlammen en ook zijn vrouw aandraagster van brandhout. Aan haar [eigen] nek een koord van vezels.' Vuur is een terugkerend thema in de Koran, en door de hitte van de woestijn en de verzengende zon, en door het knetteren van de vuren 's nachts buiten hun tent, konden de meeste Arabieren zich deze straffen bijzonder levendig voorstellen, net als ik. Als mijn moeder het had over 'hellevuur', wees ze altijd naar de brandende stoof in onze keukens en dan zei ze tegen me: 'Denk je dat dit vuur heet is? Dan stel je nu eens de hel voor, waar het vuur nog veel en veel heter is en je zal verteren.' Mijn zusje kreeg nachtmerries van dat idee. Niet zo gek dat ik mijn best deed me aan Allahs wil te onderwerpen.

Later ontdekte ik waarin Allah zich onderscheidde van de

christelijke God en de Hebreeuwse Jahweh. Allah is geen willende vaderfiguur die kan worden afgebeeld in golvende gewaden en met een witte baard. De islam verbiedt in feite dat God of Mohammed in enige lichamelijke vorm wordt afgebeeld. De middeleeuwse kapellen hadden hun mozaïeken en de kerken uit de Renaissance hun fresco's, maar in geen enkel islamitisch gebedshuis, van de Grote Moskee tot de allerkleinste, waren afbeeldingen van mensen te vinden; alleen geometrische versieringen waarin het figuratieve aspect nooit verder reikte dan een enorme bloeiende plant.

Deze abstracte Allah regeert oppermachtig als de enige godheid; er is geen Jezusachtige zoon of Heilige Geest. De associatie van een andere god of entiteit met Allah wordt beschouwd als *sjirk* en is een van de ergste zonden in de islam; volgens sommige geleerden moet daar de doodstraf op staan. De Koran zegt heel nadrukkelijk: 'die [Allah] zich geen zoon genomen heeft en geen genoot heeft in het Koningschap' (25:2). Voor de islam behoort Jezus tot de traditie van de grote profeten uit het Oude Testament, zoals Noach en Abraham, maar Mohammed wordt beschouwd als de laatste en grootste profeet en de Koran als het laatste gesproken woord van God. Volgens de islamitische leerstellingen heeft iedere profeet tot en met Mohammed een raam geopend naar het ongeziene, maar na de dood van Mohammed is dat raam voor gesloten verklaard tot de dag des oordeels en het einde der tijden. Zo is Mohammed de bode van het laatste woord van Gods openbaring.¹⁰

Allahs geboden voor de gelovigen zijn geen aansporingen, zoals bemin uw naaste, of een verbond, zoals tussen God en de joden, of zelfs maar een bredere ethische norm, zoals de tien geboden, die alles aan de orde stellen van overspel tot moord. Eerst en vooral beveelt de islam in plaats daarvan zijn aanhangers dat ze vijf religieuze plichten moeten nakomen, die stuk voor stuk de gelovigen er in woord en geschrift aan herinneren

dat ze zich voor alles moeten onderwerpen aan het geloof en zijn regels:

- 1 Geloof in de ene God, Allah, en Mohammed, zijn Profeet.
- 2 Bid vijf keer per dag.
- 3 Vast gedurende de dag tijdens de hele negende maand, de ramadan.
- 4 Doe aan liefdadigheid.
- 5 Maak, indien mogelijk, ten minste één keer in uw leven een pelgrimstocht naar Mekka.

Ook in zijn geschriften is de islam wezenlijk anders. Er wordt meer nadruk gelegd op de goddelijke almacht en minder op de vrije wil van de mens. 'God laat dwalen wie Hij wil en leidt recht wie Hij wil,' (14:4) staat er geschreven. Er wordt in de Koran zelfs gesuggereerd dat Allah naast het goede ook het kwade heeft geschapen. In hoofdstuk 25, vers 2, staat dat hij 'en alle ding geschapen heeft en naar maat toegemeten'. Dit suggereert dat het lot en de toekomst van ieder afzonderlijk individu al vaststaat.¹¹

Natuurlijk komen dergelijke ideeën ook voor in sommige varianten van het christendom. Johannes Calvijn hield bijzonder strikt vast aan het idee van 'dubbele predestinatie'. Dit hield in dat God al van tevoren had bepaald wie verdoemd was en wie uitverkoren. Het verschil is dat er gedurende de hele geschiedenis van het christendom intensief gedebatteerd is over de relatie tussen de goddelijke almacht en de menselijke factor. De discussies in de vroege islamitische geschiedenis zijn uiteindelijk gewonnen door de voorvechters van een sterk determinisme, dat zowel betrekking heeft op de bestemming van iemands ziel als op iemands handelingen tijdens dit leven.¹² Daarna werd het debat over deze kwesties doeltreffend in de kiem gesmoord door zeloten die betoogden dat het stellen van

zulke vragen gelijk stond met sjirk, zo niet ketterij.

Het grootste probleem met de unieke status van de Koran is misschien wel het feit dat de uiterst gewelddadige Medina-moslims in het heilige boek voor alles wat ze doen een rechtvaardiging kunnen vinden. Denk maar eens na over de woorden van Tawfik Hamid, die ooit lid was van dezelfde radicale organisatie als de Al-Qaidaleider Ayman al-Zawahiri, maar nu behoort tot een nieuwe generatie islamhervormers. 'De letterlijke interpretatie van Koran 9:29,' zo zei hij, 'kan makkelijk worden gebruikt om te rechtvaardigen wat ze [Islamitische Staat] doen. "Bestrijdt hen die niet geloven in God noch in de Laatste Dag en die niet verboden stellen wat God en Zijn boodschapper verboden hebben gesteld en die zich niet voegen naar de wezenlijke godsdienst onder degenen aan wie de Schrift gegeven is [joden en christen] [bestrijdt hen] totdat zij uit de hand de schatting [jizyah: soort belasting die aan de islamitische autoriteiten moet worden betaald] opbrengen in onderdanigheid.'" ¹³

Hamid merkt op dat de vier voornaamste scholen van islamitische rechtswetenschap het erover eens zijn dat dit vers betekent 'dat moslims moeten vechten tegen niet-moslims en hun volgende keuzes moeten geven: bekering tot de islam, het betalen van een vernederende belasting genaamd jizyah, of dood worden'. En hij voegt eraan toe: 'Fundamenteel onderzoek van bijna alle toegestane interpretaties van de Koran ondersteunen dezelfde gewelddadige conclusie. De vijftiëntig voornaamste toegestane Koraninterpretaties (commentaren) - die doorgaans door moslims worden gebruikt om de Koran te begrijpen - onderschrijven ondubbelzinnig de gewelddadige opvatting van het vers.'¹⁴

De conclusie van Hamid: hoewel er zeker veel 'gematigde moslims' zijn, is de hoofdwaarheid dat er totdat 'vooraanstaande islamitische geleerden met een vreedzame theologie komen

die de geweldadige standpunten van is duidelijk weerlegt', slechts beperkt ruimte zal zijn voor die gematigdheid.¹⁵

Daar het geweld in naam van de islam zo vaak door de Koran wordt gerechtvaardigd, moeten moslims worden aangespoord tot kritisch nadenken over hun allerheiligste tekst. Dit proces begint noodzakelijkerwijs bij de erkenning van zowel het gegeven dat hij door mensen is samengesteld als bij de erkenning van zijn talrijke interne inconsequenties.

DE KORAN ALS TEKST

Moslims voelen er over het algemeen weinig voor om de Koran aan hetzelfde kritische wetenschappelijke, archeologische en tekstuele onderzoek te onderwerpen als de Bijbel.¹⁶ Toch hoeft respect voor religieuze overtuigingen niet te betekenen dat we ons kritisch vermogen opschorten waar het de Koran betreft, zoals dat evenmin het geval is bij het Oude en Nieuwe Testament.

Er is erg weinig met zekerheid bekend over de vroege samenstelling van de Koran en er is tot voor kort weinig tijd aan besteed. Westerse geleerden die de Koran objectief hebben bestudeerd, hebben het traditionele islamitische verhaal in twijfel getrokken.¹⁷ Een van de geleerden die een kritische houding aannamen tegenover de vroeg-islamitische geschiedenis, was John Wansbrough. Hij publiceerde in de jaren zeventig van de vorige eeuw twee boeken waarin hij het traditionele verhaal betwistte en stelde dat de islam oorspronkelijk een joods-christelijke sekte was.¹⁸

Volgens Fred Donner, hoogleraar Nabije-Oostenstudies aan de universiteit van Chicago, was de Koran oorspronkelijk een mondeling doorgegeven tekst en is de geschiedenis ervan in de jaren na de dood van Mohammed 'niet duidelijk'. Uit talrijke bewaard gebleven oude manuscripten kan worden afgeleid dat

de voordracht van de vroege Korantekst 'verre van eenvormig' was. Het zou kunnen dat een vroege verzameling van de verzen is samengesteld tijdens het bewind van kalief Abu Bakr en vervolgens door kalief Omar is onderhouden, maar 'het is niet duidelijk [...] of deze geschreven verzameling wel of niet volledig was noch of ze enige officiële status had'.¹⁹ Er schijnt ook een officiële tekst te zijn samengesteld tijdens het bewind van kalief Osman (644-656), die bevel gaf om concurrerende versies van de Koran te vernietigen.²⁰ Abdallah ibn-Masud uit de stad Kufa was een metgezel van Mohammed en weigerde aan Osmans bevel gehoor te geven. De islamitische traditie zelf bevat ook bewijzen dat de Koran zoals we die nu kennen afwijkt van de oorspronkelijke tekst. De vrome kalief Omar waarschuwde moslims dat ze niet moesten zeggen dat ze de hele Koran kenden, omdat 'een groot deel ervan was verdwenen'.²¹

Westerse onderzoekers hebben verscheidene theorieën aangevoerd over de samenstelling van de Koran. Günter Lüling denkt dat hier sprake is van een combinatie van christelijke teksten die een nieuwe islamitische betekenis hebben gekregen en 'oorspronkelijke islamitische passages die aan de christelijke zijn toegevoegd'. Voor Lüling is de Koran een samengesteld werk dat door mensenhanden en menselijke bewerkers zijn vorm heeft gekregen. Gerd Puin bestudeerde oude manuscripten die in Jemen zijn gevonden, en kwam op grond daarvan tot de conclusie dat de Koran 'een cocktail van teksten' is waarvan sommige mogelijk al van voor Mohammeds tijd stammen.²² Christoph Luxenberg (het pseudoniem van een geleerde) stelt op basis van een linguïstische analyse dat er een tijdsperiode van anderhalve eeuw ligt tussen de eerste publicatie van de Koran en het laatste beweringsproces dat hem zijn traditionele vorm heeft gegeven.²³ Fred Donner oppert nog een andere mogelijkheid: misschien is hij samengesteld uit verschillende religieuze teksten uit uiteenlopende gemeenschappen

pen in Arabië. Er zijn in elk geval aanzienlijke variaties in spelling in verschillende versies van de Koran.²⁴

Wat heeft mensen ertoe gedreven om een document als de Koran samen te stellen? Malise Ruthven komt met de 'revisio-nistische theorie'

dat de religieuze instituten [van de islam] ten minste tweehonderd jaar na Mohammeds tijd zijn opgekomen om, als het ware, de Arabische veroveringen ideologisch te versterken. [Deze theorie] zou betekenen dat de Arabieren, die bang waren door de verder ontwikkelde religies en culturen van de volken die ze hadden veroverd te worden opgeslorpt, *koortsachtig naar een religie zochten die hen zou helpen om hun identiteit te bewaren*. Zodoende keken ze terug naar de figuur van de Arabische Profeet en schreven ze aan hem de herbevestiging toe van een oude mozaïsche wet voor de Arabieren.²⁵

Ruthven merkt op dat de revisionistische theorie, als zij waar is, zou kunnen verklaren waarom de *kibla's* van bepaalde vroege moskeeën in Irak naar Jeruzalem zijn gericht in plaats van naar Mekka.²⁶ Ook ander indirect bewijs steunt deze theorie over een later auteurschap. Tarek Fatah, de stichter van het Muslim Canadian Congress, heeft betoogd dat een verhaal over Mohammed waarin een joodse stam zich in de stad Medina overgaf aan het islamitisch leger en de Profeet eigenhandig tussen de zeshonderd en achthonderd krijgsgevangenen ont-hoofdde, in feite een creatie zou kunnen zijn van latere islami-tische heersers, tweehonderd jaar nadat het gebeurde zou zijn voorgevallen (627 n.C.) (Dit verhaal staat niet in de Koran, maar toont wel aan hoe makkelijk het leven van de Profeet kan zijn opgesmukt met latere gebeurtenissen.)

Gezien alle bewijzen valt het op z'n minst moeilijk te ontken-

nen dat er sprake is geweest van menselijke invloed bij de sa-menstelling van wat nu bekendstaat als de Koran. Desondanks hebben islamitische denkers zoals wijlen de Pakistaan Abul Ala Maududi zonder enige aarzeling verklaard dat de Koran 'precies zo is opgetekend als hij aan de Profeet is geopenbaard; er is geen woord - nee, nog geen punt - aan veranderd'.²⁷ En dit is nog steeds de heersende islamitische doctrine.

Alle geschriften bevatten tegenstrijdigheden en de Koran vormt daarop geen uitzondering. De islam is echter de enige religie die een doctrine heeft verspreid om de tegenstrijdighe-den in de Koran met elkaar in overeenstemming te brengen om zodoende het geloof te consolideren dat hij een directe openba-ring van God is. Zoals Raymond Ibrahim opmerkt:

Iedere zorgvuldige lezer zal zich bewust zijn van de vele tegenstrijdige verzen in de Koran, vooral getuige de wijze waarop vreedzame en tolerante verzen bijna zij aan zij lig-gen met gewelddadige en intolerante verzen. De oelama's braken zich er in eerste instantie het hoofd over welke ver-zen ze moesten classificeren voor het wereldbeeld van de sharia: het vers dat stelt dat er geen dwang is in de religie (2:256) of de verzen die gelovigen bevelen net zo lang tegen niet-moslims te strijden tot zij zich bekeren tot de islam, of zich op z'n minst eraan onderwerpen (8:39, 9:5, 9:29).²⁸

Om deze tegenstrijdigheden te verklaren hebben islamitische geleerden een 'afschaffingsleer' (*an-Nasikh wa'l Mansukh*) ont-wikkeld, waarin Allah nieuwe openbaringen verkondigt die de oude vervangen.

Neem nu, bijvoorbeeld, de gedetailleerde bevelen met be-trekking tot oorlog en vrede. De opeenvolgende openbaringen volgen een duidelijke lijn in de loop van het boek: ze beginnen bij de vroege 'Mekka'-delen met aansporingen tot passiviteit

tegenover agressie, daarna geven ze toestemming om terug te vechten tegen aanvallers, vervolgens doen ze een dringende oproep aan moslims om aanvallers te bestrijden, en ten slotte wordt moslims bevolen om tegen alle niet-moslims te vechten, of dat nu wel of niet aanvallers zijn. Hoe is dit patroon van gestaag toenemende agressiviteit te verklaren? Zeer waarschijnlijk vanuit de groeiende macht en kracht van de vroege islamitische gemeenschap. Desondanks blijven orthodoxe islamitische geleerden volhouden dat deze veranderingen niets te maken hebben met toevallige omstandigheden.

Zo voerde de in 1020 overleden Ibn-Salama aan dat hoofdstuk 9 vers 5, bekend als *ayat as-sayf*, of het zwaardvers, zo'n honderdvierentwintig van de vreedzamere Mekka-verzen afschafte.²⁹ Dit geldt ook voor de verzen inzake gedwongen bekering. Zoals Ibrahim verklaart: 'Allah heeft de Profeet vermoedelijk verteld dat "er geen dwang is in de religie" (2:256), maar toen de boodschapper eenmaal sterk genoeg was, verkondigde Allah nieuwe openbaringen die opriepen tot een totale oorlog/jihad tot de islam oppermachtig zou zijn (8:39, 9:5, 9:29 enzovoort).'³⁰

De heersende islamitische rechtsleer blijft eraan vasthouden dat de zwaardverzen (9:5 en tevens 9:29) de verzen die oproepen tot 'tolerantie, medeleven en vrede' hebben 'afgeschaft, buiten werking gesteld en vervangen'.³¹ Diezelfde doctrine wordt ook toegepast op klaarblijkelijke tekortkomingen of tegenstrijdigheden in het gedrag van Mohammed. Zo heeft bijvoorbeeld de suggestie dat Mohammed ervoor koos om een verdrag met de Koeraijs te verbreken in plaats van dat hij zich liet provoceren door hun oneerbare gedrag, geleid tot bedreigingen en geweld tegen westerse geleerden en journalisten. In alle gevallen is het doel om de Koran boven kritiek en blaam te verheffen. Hoe kan iemand immers Gods woord tegenspreken?

Natuurlijk is de Koran niet de enige islamitische tekst. Daarnaast is er nog de Hadith, waarin de uitspraken, gebruiken,

leerstellingen en persoonlijke voorbeelden van Mohammed zijn opgetekend die moslims moeten volgen, evenals geordende commentaren op zijn leven. Deze teksten zouden zijn geschreven of gedicteerd door mensen die hem kenden, onder wie zijn oorspronkelijke metgezellen en zijn vrouwen. We hebben ook alle redenen om meer te willen weten over de herkomst van deze teksten en hun samenstelling door mensen. De belangrijkste vragen die zijn gesteld hebben echter betrekking op de islam, zoals onder andere:

Wat heeft de Koran overgenomen (of gekopieerd) van oudere joodse en christelijke heilige teksten?

Welke bijdrage heeft Mohammed geleverd aan de tekst die we nu kennen als de Koran?

Welke andere personen (of groepen) hebben de Koran samengesteld?

Wat is er na de dood van Mohammed nog aan de conceptversie van de Koran toegevoegd?

Wat is er in de oorspronkelijke Koran bewerkt of geherformuleerd?

De antwoorden op sommige van deze vragen zullen we misschien nooit krijgen, maar het is onze plicht ze te stellen, en de levens en vrijheid te beschermen van degenen die ermee worstelen, of dat nu wel of niet moslims zijn.

Hoogleraar Angelika Neuwirth van de Freie Universität in Berlijn gaat voorop in pogingen om moderne methodes te gebruiken bij de bestudering van de Koran. Het onderzoeksprogramma dat zij leidt, Corpus Coranicum, is gevestigd in de Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften en het zal waarschijnlijk nog tientallen jaren duren voor het is voltooid.³² Het analyseren van de Koran is echter iets heel anders dan het bestuderen van de heilige teksten van het jodisme of

het christendom. Toen twee Duitse onderzoekers in Jemen waren om foto's te nemen van oude Koranmanuscripten, werden hun foto's door de autoriteiten in beslag genomen. Hoewel diplomaten uiteindelijk de vrijgave van het grootste deel van de foto's wisten te bewerkstelligen, lokte het voorval de gebruikelijke reacties uit. In een ingezonden brief in de *Yemen Times* stond: 'Zorger alstublieft voor dat deze geleerden geen toegang meer krijgen tot onze documenten. Allah, bescherm ons tegen onze vijanden.'³³

De Koran is in het Arabisch geschreven, en voor veel moslims is dat nog steeds de goddelijke taal. Tot op de dag van vandaag worden er hevige discussies gevoerd over de vraag of hij in andere talen mag worden vertaald. Dat komt deels doordat de Koran, anders dan de Bijbel, uit het hoofd moet worden geleerd. 'De gelovige moslim leest de Koran niet, maar draagt hem voor,' aldus de islamoloog Michael Cook. Alle zeventigduizend woorden, ongeveer tweënzestig honderd verzen, van de Koran moeten van buiten worden geleerd, waardoor er, zoals Cook het noemt, 'een zekere Schriftuurlijke verzadiging in het dagelijks leven optreedt die de meeste bewoners van de westerse wereld zich nauwelijks kunnen voorstellen.'³⁴ Zo nam in het Cairo van begin negentiende eeuw de voordracht van de Koran tijdens feesten en bijeenkomsten van de middenklasse en de upper class vaak een belangrijke plaats in; meestal werd dit gedaan door drie of vier ervaren voordragers en het kon wel negen uur duren. Gasten konden komen en gaan, maar de voordracht van de verzen ging door.

Dit benadrukt nog een belangrijk verschil met andere monotheïstische geschriften. Hoewel de Koran refereert aan enkele verhalen die zowel in de Thora als in de Bijbel voorkomen, is het onmiskenbaar geen verhalende tekst; er is geen verbindend metaverhaal. De Koran is niet ontworpen om als literatuur te worden gelezen noch kunnen taferelen uit de Koran worden af-

gebeeld zoals taferelen uit de Bijbel zijn afgebeeld in kunstwerken als de Sixtijnse Kapel van Michelangelo of *Het laatste avondmaal* van Leonardo da Vinci. Er zijn geen meerdere vertellers zoals in de Bijbel; in de hele Koran is daarentegen maar één stem te horen, die hoofdzakelijk door de voordrager wordt doorgegeven.

Het is moeilijk om een niet-moslim duidelijk te maken hoe de voordracht van de Koran de tekst in de samenleving verankert. Halverwege de twintigste eeuw was het, bijvoorbeeld, heel normaal dat gewone Egyptenaren terwijl ze van tramhalte naar tramhalte reden hun lippen bewogen, omdat ze in stilte de tekst van het geschrift voor zich uit mompelden.³⁵ Ik kan me nog goed herinneren dat, wanneer iemand in mijn familie ziek of stervende was – zoals mijn tante toen ze borstkanker had –, de Koran aan de rand van het bed werd gereciteerd in het geloof dat zijn woorden alleen al de patiënt zouden kunnen genezen. Analogieën met christelijke gebeden zijn misleidend, omdat de voordrager van de Koran Gods woorden uit, niet God vraagt om tussenbeide te komen.

ZET DE KORAN AAN TOT GEWELD?

Als de Koran alleen zou worden gebruikt om zieken te genezen, dan zou er veel minder behoefte zijn aan een hervorming van de islam. Helaas wordt hij, zoals we hebben gezien, tegenwoordig ook heel vaak aangehaald om geweld daden te rechtvaardigen, waaronder de totale oorlog tegen ongelovigen.

David Cook, hoogleraar religieuze studies aan Rice University, heeft het begrip jihad nauwkeurig bestudeerd en merkt op dat in de Koran 'de wortel (de herkomst) van het woord jihad vrij vaak voorkomt met betrekking tot vechten (bijv. 2:218, 3:143, 8:72, 74-75, 9:16, 20, 41, 86, 61:11) of strijders (moedjachtien, 4:95, 47:31)'.³⁶ De meeste verzen van de Koran, zo bena-